

Иван Вазов

Приятелски срещи

Журналистът Ставров, който е добър книжовник и още по-добър наблюдател, ми разказваше един ден следващото:

– Без да страдам от аристократическата болест – катар на стомаха – и макар да се радвам винаги на добра охота, т.е. да нямам нужда от съветите на доктора си – а това не ще да каже, че няма защо да завиждаме на камъка, – аз имам правило всеки ден да обикалям по три пъти градската градина. Правиля това разтъпкване обикновено по-ранко, докато тротоарът е по-свободен от върволяк, с тих ход, спокойна съвест и с вида на човек, който не желае никому зло.

Но ни един път не се е мидало, без да срещна няколко приятели и разменя няколко любезни думици с тях... Това е голямо утешение на човека – да се чувства не самичък, обиколен от участието на други хора, на които той не е чужд и те не са му чужди. Но искаш ли да ти кажа право? Това внимание на приятелите – вземай тая дума в смисъл на руското „знакоми“ – би ме много повече покъртяло, ако да не бъркаше едно нещо, едно нищо-нещо, съвсем дребно... Как да ти кажа – чувството, съзнанието за привичността, машиналността и изтритостта на тия дружелюбни отношения.

Те обаче и такива биха гъделичкали моята човешка суетност, без да удовлетворяват себелюбивото чувство у мене, ако да не вееше от тях такава монотония, такава безпощадна стереотипност! Например аз винаги зная кой мой приятел какво има да ми каже, аз предусещам мислите му, аз даже ловя във въздуха думите му, преди да е зинал да ги произнесе – тъй редовно и безпогрешно тия мисли, тия думи и тия фрази се повтарят все същите при всяка среща с него. Моята увереност в това отношение е толкова голяма, щото и аз си приготвям отговора в устата, за да го кръс-тосам едновременно с неговия въпрос и никога се не измамвам.

Ето господин Фърков, който ме пресреща с леко ухилено лице, с поглед, приятелски устремен към мене, със своите две прави бръчки над носа – обикновения знак на дружеско настроение, – аз знам, о, аз съм готов да се закълна, че ще ми зададе тия два въпроса:

– Как си? Добре ли си?

– Добре. Слава Богу... – му фърлям аз кратките и приготвени още от двамазет разкрача отговори.

Аз съм уверен, че Фърков, като ми задава тия питанета, съвършено не мисли за здравето ми, нито го интересува то в нещо; той даже не сеща значението на въпросите – още по-малко на отговорите, – защото в тоя същия миг той поздравява други троица минавачи по тротоара, бута с бастуна си едно листче от акация, паднало на земята, и си поглежда

часовника, който е две минути напред от пощенския.

- Какво има ново? – пита той.
- Не знам нищо – отговарям аз, – а ти?
- Нищо не знам.

Това е знак, че консултацията върху моето здраве е свършена. Аз казвам „сбогом“ и продължавам пътя си.

Кога доближавам до градинския вход, който е срещу улица „Любен Каравелов“, забелязвам високата повелителна фигура на Далякова. Ето неговото грапаво, мрачно лице, неговът строг поглед и стремителен нос, впит в мене, и аз виждам отдалеко на устата му насочен против мене, като запънат арнаутски пишов, въпроса:

– Къде се дяваш?

Но ей приближи ме, стисна ме крепко за ръката и пишовът гръмва:

– Къде се дяваш?

И веднага отговорът пада като узряла круша.

– Тук съм!

– Къде се губиш? – гръмва пак арнаутският пишов: той е с две циви.

При тая вариация аз мънкам нещо, сконфузено бъбля, но умен отговор не намирам.

Потруди се и ти да го намериш на такова страшно питане: „Къде се губиш?“

Аз се не губя никъде; не съм изгубен човек; напротив, твърде почтен гражданин съм, плащам данък на царщината, работя по няколко часа на ден, явявам се всекидневно при градината, даже два пъти или три пъти през неделата ходя до езерото!

Но немилостивият пишов се пълни и се готви още един път... Тогава, като се виждам в чудо и за да предваря гърнежа му, аз схитрювам и попитвам носителя му:

– А ти, Даляков, къде се дяваш?

– Аз съм постоянно тука, у Панаха...

– А ходиш ли към езерото?

– Много рядко... Какво ще видя? Гъските? Малко ли ги виждам тука?

О, духовит е Даляков!

– А из кои улици ходиш?

– Какво ще ти ходя из улиците? – отговаря Даляков... – Аз все се питам къде се губиш... не те виждам.

И Даляков се озърта!

Аз едвам сдържам негодуванието си против Далякова, който си въобразява, че аз знам табла, пуша тютюн и обичам настрадалиходжови остроумия в тона на Бойка Нешов, и искам да го притисна до стената и да му кажа:

„Даляков, освен Панаховото кафене, на тоя свят съществува и българската столица, и Софийско поле, и Витоша, и небето, и петте части на света! Но пушекът на Панаховото кафене ти премрежава очите и ти не видиш ни тях, ни приятелите си... Моля, кажи ми тука, да знам веднъж завсегда: кой час и къде – в канцеларията или у Панаха – да дохождам всеки ден да правя acte de présence пред тебе, само и само да ме не мислиш за губящ се човек и да ми го не казваш, колчим при всяка наша среща аз ти наумя за съществуването си!“

Доде сглобявам тая демостеновска тирада в ума си, аз видях, че арнаутският пищов измени посоката и се насочи към една друга жертва, която си подаде ръката Далякову и преди да се изпразни в лицето ѝ, отминах напред.

Слава тебе, боже!

* * *

Няколко безвредни шапкосваляния, няколко неми, приятелски леки покломвания разменям с някои господари и се разминуваме благополучно. Но населението по тротоара все нараства, минавачи на групи и отделно спъват равния ми вървеж и аз си мисля дали не ще е благоразумно да ударя през градината, която е почти пуста... Но докато размишлявам това, една ръка ме стисна за лакътя. Поглеждам: наляво от мене приятелят Кривомаждраков.

„А! – думам си – кое ще бъде първото, за да се приготвя... Докторската консултация ли, полицейското дознание ли или метеорологическото наблюдение?“ Защото тоя страшен Кривомаждраков всичките ги изрежда, но не всякога по същия ред. Той прави като Фридриха Велики с трите си въпроса към солдатите, които всички сме чели в Олендорфова метода... Това помисляне стана със светкавична бързина в главата ми, защото в същия миг, когато го погледнах от лявата си страна, той зададе въпроса си.

Полицейското дознание! Свети Спиридоне!

– Де се дяваш?

– Аз?... Тука.

– Тука? Не ходиш ли никъде?

– Аз?... Извини... аз ходя.

– Де се губиш, та те не виждам? – повтаря приятелят, като се озърта внимателно, за да приеме и отдаде поклоните.

Мене ме избива пот. Как да му отговоря?

– Ами ти де си, та се не виждаш?

– Аз? В Червен рак сме всяка вечер с Толова, Цаклевича и Далякова... прием бира като честни хора... – отговори с най-естествения вид на света приятелят.

– Благодаря.

– Защо не идеш там?... Губите се все.

Аз измънквам нещо с виноват вид.

Но веднага по очите го познавам, че готви другото. Кое? Аз се приготвям... за консултацията. „Благодаря, добре съм!“ – стои фразичката в устата ми, изгладена, лъскава, полирована, валчеста като билиардова топка.

Не, метеорологическото наблюдение:

– Днеска времето е хубаво...

– О, твърде хубаво – повтарям покорно.

– Още тая заран беше ясно.

– ... беше ясно, благодаря бога.

– Утре е неделя... Дано се задържи: искам да се разходя до Княжево да направя една баня... Имам ревматизъм в лявата кълка.

– В лявата кълка? Радвам се... дано се задържи... – бъбля напосока и несъзнателно, за да се приравня към разсеяното състояние на духа у Кривомаждракова.

– Да, да – бъбли той, като маха на три страни шапката си с лява ръка, а с дясната подхванал лакътя ми. Аз съм покъртен от тая нежност.

„Понеже думата дойде до кълка и ревматизъм и до болка, то по асоциация на идеите докторската консултация трябва тутакси да замести горната преприятна тема на разговора ни“ – мисля си аз и пак приготвям билиардовата топка.

И не се лъжа.

Кривомаждраков ме притиска още по-сърдечно до гърдите си и като гледа някъде другаде, съвсем на противоположна посока – както ми се стори, силеше се да прочете отдалече надписа на Хитровата фотография – попита ме:

– А как си?

Бух! Билиардовата топка.

– Добре ли си?

Бух! Билиардовата топка.

Аз имам две. Ако стане нужда третя – нямам вече. За да се не намеря в такова критическо положение, аз питам – вежливост за вежливост:

– Ти добре ли си?

– Не сме добре... – отговаря разсеяно приятелят, защото шапките играят наоколо.

– Ти остави кълката настрана; ти сам добре ли си?

– А, аз съм добре... Само кълката е малко...

– Ти само да бъдеш добре.

– Благодаря.

– Няма защо.

Пауза.

Пак – но това е вече извън програмата.

– Какво ново? – ръгва ме внезапно носителят на кривия маждрак.

– Нищо не знам. А ти?

– Не знам нищо.

– Благодаря.

Нова пауза.

* * *

Ето ме в градината: приятелските поздравления добиха застрашителен размер. Из безлюдните алеи е спокойно. Аз дишам свободно... Рунтавите шапки на акациите покровителствено засенят скамейките, които приветливо те канят да поседнеш и да вкусиш от усладата на самотията. Но аз искам да се разгъпквам и завивам покрай павильончето на книжаря Чипева. Там само, по близните седалища, по-оживено: ред социалисти гледам в ръце с вестници. Ударям на северозапад из хубавата алея, която извежда на изхода – най-близкия до Александровския площад. Тя е пуста също. Но изведнъж...

О! Ето го.

Ето го, изскача като изпод земята, като влхва някой из гората, гигантската фигура на приятеля Буботовски. Буботовски! Знам, разбойнико, какво ще ме попиташ и аз съм във всеоръжието си, готов с отговор... Трябва да се призная, че срещата ми с Буботовски едната не е съвсем празна и банална. Първо, защото първият му обикновен въпрос не е повторение на ония, които ми се зададоха преди малко, диша, тъй да кажа, на новост, макар не твърде прясна, но се диша на ново нещо. Второ, винаги тя има благотелно последствие – за моя стомах, – не поради някакво нравствено въздействие, а защото ми дава възможност да украся трапезата си с най-изрядните си закуски и разядки. Ето защо аз с

удоволствие дочаках въпроса на Буботовски:

– Накъде отиваш?

(Буботовски винаги се интересува за моите движения из града.)

Последва обикновеният отговор:

– Отивам да видя за нещичко.

Хитър съм аз!

Буботовски ме разбира – умният човек от половина дума разбира, – той ме разбра, още преди да му отговоря. Месестото му голямо лице се обля с блажено сибаритско изражение, очите му станаха зейтинени.

И веднага настана дългият доклад по днешната инспекция на всичките бакалници в улица Леге, Дондуковска, Левска, Търговска, славни със закусочните си „деликатеси“, дарове от благословената България, от „тихия бял Дунав“, от Черно море и Босфора и от Средиземно море. Аз в няколко минути съм всецяло осветлен върху качеството, цената, вкуса, аромата, местонахождението на пресносолите пъстърви, коприщенските луканки, старозагорските белове, видинския чер хайвер, сарделите и раците, и авгатаря... Подир тоя доклад най-мъчният софийски Лукул трябва да остане доволен и да му се напълнят устата с плюнки, докато трае това дълбокохуманно изложение.

Подир като ми дава подробни насочвания, препоръки, съвети, забележки, се от гастрологически характер, за да улесни избора ми, Буботовски ме оставя със сияещо лице на човек, който е направил щастлив някого – без да му коштува нещо.

Буботовски не пита за политиката.

Който е враг на стомаха си, нека се занимава с българската политика.

– Сбогом! – обръща се той.

– Сбогом!

– После ми кажи мнението си!

– Непременно.

– Сбогом! Ха, забравих! Ти обиколи и магазин „Свищов“, шунка има там чудесна, но я яж с английски мушард!

Аз се извърщам и изглеждам с умиление колосалната му фигура, която се леко погъва, за да избегне закачките на някои клони, надвиснали безочливо над алеята.

Прекрасен човек. Право ти казвам, обичам го този великолепен Буботовски. Той е добър човек, той е милостив, той знае да се радва на великите блага на тоя божий свят, които пълнят и сушата му, и водите му, и небето му, желае и другите смъртни да им се наслаждават до воля и не

си разваля никога доброто сърце, освен в редки, извънредни, важни случаи, например, когато цариградската пъстърва не може да дойде поради карантината.

Не! Обичам го тоз Буботовски!

* * *

Посещението си до чревоугодните точки на софийския пазар аз отлагам за по-късно или за други ден и предпочитам да продължавам разходката си. Аз отивам към градинския изход, за да излеза на тротоара при Александровския площад.

Не щеш ли? „Вот тебя здравствуй!“ Толов! Приятелят Толов се подава на изхода, като жив и здрав, спира се, ухилил се лукаво, вперил иронически, злоради погледи в мене, и маха ми с ръка да дойда, понеже, дяволът, съглежда намерението ми да се спася с бягство из някоя друга алея.

Аз бягам не от слободия и не от диващина, а от истинска опасност.

„Знам те аз, коварно човече, защо ме спиращ и какво значи тая ехидна усмивка, думам си аз, тъй прилична на твоето добряшко, пълно лице! О, знам какво ми носят твоите богохулствени уста, но няма какво да правя: ти ме видя, и после, приятел ми си! О, приятелство, тежък е понякога товарът ти!“

Ти ще си обясниш безпокойството ми, като ти кажа, че колчим се срещам с Толова, първата му дума, която ще капне от устата му, е да ми съобщи за някоя печатна псувня против мене.

– Видя ли какво са те надялали?

Това е вместо добрутро, добър ден и добър вечер! Защото Толов не пропуска ни една зложелателна критика, ни едно ругателство, изказано срещу мене в списания и вестници. Той ги чете очевидно с възхищение и търси първия случай да ми обади тия неприятности. Сякаш че е зет из героите на „Саллюстовата кихавица“! При всяко наше срещане той има поне една новинка, защото той чете всичките списанийца, и най-дрипавите, и най-нищожните. Като предполага, че някои от тия последните не чета, или ми са неизвестни, той нарочно ги зема в джеба си и любезно ми ги предлага, за да ги прочета... Аз такъв вид приятелско усърдие и деликатност не мога да разбера, той просто ми отравя кръвта!

Какво ми трябва да знам кой идиотин що му е скимнало да пише в идиотското си вестниче! Защото колкото безсмислена да бъде една псувня или хула, тя е такава и ме гневи. Аз не вярвам ония, които се увиват в тогата на високомерното спокойствие и уверяват, че имат един

непробиваем щит срещу бесните удари на враговете си: щитът на презрението към тях! Тоя щит, колкото и як да е, не може да запази егоизма им съвсем: все една мъничка болезка ще изпита той от тия бодвания, одрасквания, ухапвания на злобата и ненавистта. Моментални и слаби са тия усещания, но достатъчни да извикат една болезнена бръчка по челото ти, да отнемат един драм от охотата ти. – Каква полза тогава?... Мене ме и фаят в други списания, но този разбойник Толов никога не показва вид, че е срещал такова нещо, или се пък не сеща. Всичкото му услужливо внимание състои в това – да ме запознае с укорите. И аз знам защо предпочита да ми съобщава последните пред първите: пофалите не дават повод за никакво злословие, което така сладко пада на душата на повечето хора, а докаченията са съвсем друго нещо, по-интересно. Първо, те дават един приятен случай на приятеля ми да види в каква форма ще се изрази моят яд против хулителите; а нему – да ги поизругае, както той знае – не по лична вражда, а просто от потребност да кажем зло за някого... И винаги със съчувствен, съболезнователен вид! Аз се отърсвам с пословици повече: или отговоря небрежно, че „Кучетата лаят, кervанът си върви“, или пък: „Защо съм вълк, кога ме не лаят кучетата“, или пък друга такава философия кучешка... Но главното е, че аз винаги се разделям с Толова в раздражено състояние.

Ето и сега неприятното, което ще ми съобщи, е печатано преди две недели в списание „Нова зорница“, но той сега ме среща и гледай с каква ревност бърза да ми предложи услугите си!

Приближава ме. Ето лукавата, предателската усмивка, която ще придружи първата му фраза.

– Четохте ли какво ви са накастрили в „Нова зорница?“ – пита той и чака да види какво ще кажа.

Друг път беше одялали, сега накастрили! Той има и още варианти на тоя глагол: начесали!

И кой беше седнал да казва, че българският език бил беден! Само за думата глупав ние имаме толкова още разнообразни термини: простак, добитък, овца, гарга, пуяк, тъпоглав, празноглав, Тонко, незлобив, будала, хаплю, Михал, галфон, папин, гламав, дивак, наивен, невинен, добродушен, честен – тия три последни термина работят в столицата...

Но на думата си... И чака Толов да изхуля редактора, да се наслади от съзерцанието на унизителния гняв, който ще пламне по лицето ми. И той е приготвил няколко съболезнователни думи за мене и толкова ругателни за оскърбителя ми.

Но този път реших да му не давам това удоволствие. Аз отговорих

сухо:

– Всичко е право казано там.

Внезапността на такъв неочакван отговор просто го зашемети.

– Как? Право?... Съвсем напротив! Тоя господин... Аз ви уверявам...

– Сбогом, бързам – казах аз и тръгнах бързишком, като оставих приятеля да се съкрушава и да уверява нещо...

* * *

– Чакайте! Чакайте! Моля ви!

Кой ме вика?

Озъртвам се.

„А! Пашаков, литераторът! Разбрах.“

Той тича запъхтен.

Той тича запъхтен, пък аз се потя какво да му отговоря на въпроса. А въпросът на тоя приятел е инак обезпокоителен, опасен. Той ще ме пита как намирам новото му произведение, което преди десет дена излезе в едно периодическо издание.

– Как намирате новото ми нещичко?

С тоя стереотипен въпрос приятелят ми се обръща към всичките си приятели, в реда на които и аз имам чест да бъда.

Той даже не попитва по-напред: „четохте ли?“ – като не му минава през ума, че е възможно да не сме чели творението му. И като пита, той има такъв уверен вид, че си се възхитил от прочита, така тържествено гледа и очаква да приеме и твоите лаври, в изражението на физиономията му има такава наложителност, почти повелителност, щото и най-храбрият се стеснява да бъде откровен и неделикатен.

– Прекрасно!

– Не съм чел по-образцово нещо.

– Моите поздравления!

– Чудесно! Възхитих се.

И капят ли, капят фалбите.

Защото повечето от тези честни хора, едни не са чели съвсем творението, други са съвсем на друго мнение за него; но Пашаков е такъв искрен приятел и такъв любезен жентлмен с всичките, щото комплиментът е обязателен и лъжата никога по на мястото си, отколкото тука. Защо да му правят неприятност? После, какво има от една пофала? Тя нищо не коштува... „Казвай му аго, да му е драго“ – учи народната мъдрост.

По сияещото му лице аз разбрах, че Пашаков се прегъва под товара на лаврите си, деликатна дан на услужливото приятелство.

Той приближава, а аз скърцам със зъби като грешник в ада и мърморя:

„Каине! Предателю! Убийцо! Черкезино! Разбойник кръвнишки! Какво да ти кажа, като съм прочел само четири реда от съчинението ти, а останалите да знам, че в Черната джамия ще ме фърлят, няма да се реша да ги прочета!... Какво да ти кажа сега, нещастнико? Нудиш ме да излъжа, приятелю; караш ме да откупя удовлетворението на твоята авторска суетност със собственото си самоопозоряване, защото лъжа от любоугодство е самоопозоряване, извършено от човека въз себе си... Да ти явя истината, която ти не искаш и не желаеш даже за лице, нито си приготвен да я чуеш, трябва ми героизъм, за който аз не съм приготвен сега...“

Тъй бързя аз и моля providението да се намеси в тоя критически миг, да ми помогне в голямата беда, да ми прати някои други приятели – да ме отърват от този; или – да избухне някоя ужасна буря, трескавица, гръмотевица, молнии, землетресения, катаклизми, светопредставление най-после, за да не може да стане разговорът!

Уви, напразно! Улицата съвсем пуста, мъртва, сякаш коварно, нарочно иска да ограда разговора ни от всяко смущение и отвлечане...

А небето? То си остава ясно, тихо; никога не ми се е сторило толкова глупаво да виси над земята. Нито косъм облачец няма, каква мълния?... Страшната мълния сега се олицетворяваше от щастливото, светлото, приятелското лице, което две крачки и едно палто носеха по тротоара.

– Е, как намирате моето нещичко?

Ушите ми пищяха, сякаш ставаше някъде буря.

Боже господи! Прати ми избавление тоя път! Смили се над мене грешнаго!

* * *

– Здравствуйте, господари!

И с тия думи две ръце се слагат, едната на моето дясно рамо, другата на Пашаковото ляво.

– Цаклевич! – извикваме и двама.

– Спасен съм – пошущвам си ниско... – Юпитере, благодаря ти!

Цаклевич е общ приятел на всичките ми приятели. Весел, шеговит, неотегчителен, не чете списания и критики, не пише съчинения. В

противоположност на всичките други, той не иска сведения за здравето ми, за местонахождението ми, за движенията ми, той не пита за новини столични, а напротив, дава ги – като му ги поискаш и без да му ги поискаш. – И тия новини винаги са предложени в привлекателния вид на извънредно събитие, послонени с множо пиперек и духовито прикриващи съвсем други явления.

Така преди една година и половина нещо тоя безценен Цаклевич не беше ли привел във вълнение цялото софийско общество по случай на... Впрочем, нека да кажа как мен събщи новината.

– Новото знаеш ли? – връхлетява ме той наред Александровския площад, а лицето му разиграно от радостни чувства.

– Не знам.

– Почерпи. Знаем те, че си русофил и тая новина ще те зарадва.

– Що има? – питам аз.

– Много важно събитие за цяла София и за България... Княз Леон или Лев Серебрянний – какъв ще е тоз княз? – пресича се Цаклевич.

– Руски, разбира се – отговарям аз, – в Русия, мисля, че има княжевска фамилия Серебрянние.

– Да – подзема Цаклевич тържествено, – днес на гарата е пристигнал княз Лев Серебрянний, бил е приет с почести от властта и цял конвой е придружил колата му в града... Важно уверяват, има... Но какво е собствено, не се знае ли се.

– Нов опит за помирение? – шепна аз поверително.

– Както щеш го обяснявай... Аз ти казвам факта – продумва тоя тайнствено.

И ми стиска ръката, понеже се готви да си върви.

– Къде е слязъл? – питам аз.

– Право в ковчежничеството!

И Цаклевич си отива.

В ковчежничеството? Там му дали квартира? Не разбирам... Смята ме тоз поразеник.

Ето по кой начин Цаклевич ми обади за пристигането от Европа вагона с новонасечения сребърнен лев!

* * *

Приятелят ми Ставров, подир още бърбене, ме остави; той отиде да си прави обикновената разходка около градската градина. Сега е сред зима, но той не отстъпва от правилото си.

Вярвам и вие да сте се здрависвали с него там.

София, декември 1893

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3806>]